

Czas dokumentujący. Fenomen kolejki w malarstwie Andrzeja Wróblewskiego

Autorka: Aleksandra Korczak

Scenariusz lekcji języka polskiego w liceum plastycznym

Scenariusz lekcji bazuje na twórczości Andrzeja Wróblewskiego (1927–1957), a także na materiale badawczym zbudowanym wokół niej. Proponowana lekcja ma charakter interdyscyplinarny – dostarcza zarówno treści wizualnych, jak i pisemnych, co pozwala rozwinąć kompetencję uważności intersemiotycznej, czyli zdolność do głębokiego, świadomego odbioru i integrowania komunikatów przekazywanych za pomocą różnych systemów znaków (kodów semiotycznych). Ponadto dostarcza refleksji nad rzeczywistością polityczno-społeczną, w której tworzył Wróblewski, jak również nad strategiami jej ukazywania.

Cele zajęć

- zapoznanie z motywem kolejki w malarstwie Andrzeja Wróblewskiego;
- budowanie uważności w poznawaniu i zestawianiu różnego typu tekstów kultury;
- uwrażliwianie na sztukę jako sposób opowiadania o ludziach i ich egzystencji.

Realizowane zapisy z podstawy programowej

język polski, szkoła ponadpodstawowa

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I.7.** Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
- I.8.** Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.

- II.3. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich.
- III.1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
- III.2. Wykorzystanie kompetencji językowych i komunikacyjnych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
- III.3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
- IV.1. Rozwijanie zainteresowań humanistycznych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I.2.2. Uczeń / uczennica / osoba uczniowska wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki i/lub I.1.4. rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego (zależnie od wybranego wariantu pracy z tekstem).
- I.2.6. Uczeń / uczennica / osoba uczniowska odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.
- III.2.1. W interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów.

Czas trwania lekcji:

1 jednostka lekcyjna (45 min)

Metody pracy:

praca z tekstem, analiza i interpretacja obrazu, rozmowa

Materiały pomocnicze

- rzutnik;
- wycięte i wymieszane numerki (załącznik nr 1);
- skserowane karty pracy – wystarczy po jednej na ławce lub na dwie osoby (załączniki nr 2A i 2B);

- reprodukcje dzieł artysty na podstawie monografii *Unikanie stanów pośrednich. Andrzej Wróblewski (1927–1957)*, red. Magdalena Ziółkowska, Wojciech Grzybała, Warszawa-Ostfildern 2014:
 - *Poczekalnia I, Kolejka trwa*, 1956, olej, płótno, 140 × 200 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie,
 - *(Krzesła), [Krzesła nr 1120]*, niedatowana, tusz, papier litograficzny, 30,4 × 42,9 cm, kolekcja prywatna,
 - *[Krzesła flirtujące]*, niedatowana, tusz, papier, 29,5 × 41,8 cm, kolekcja prywatna,
 - *(Kolejka trwa), [Kolejka trwa nr 1283]*, niedatowana, gwasz, papier, 29,5 × 41,7 cm, kolekcja prywatna.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Wprowadzenie (10 min)

Przed zaproszeniem osób do sali lekcyjnej poproś, by każda osoba pobrała losowy numer (załącznik nr 1) z naczynia, koperty lub woreczka. Gdy już wszyscy będą mieli w dłoniach numerki, wpuszczaj do sali po jednej osobie zgodnie z kolejnością wynikającą z wylosowanych numerków. Dopiero gdy wszyscy usiądą, zadaj pytania naprowadzające na problematykę zajęć:

- W jaki sposób zachowaliście / zachowałyście się, wiedząc, jaki macie numer (pytania pomocnicze: Czy oczekiwaliście / oczekiwałyście na wywołanie według kolejności numerka? Czy ustawiliście / ustawiliście się automatycznie w kolejce?)
- Jakie emocje w Was się pojawiły?
- Z czym Wam się kojarzy pobieranie numerka? W jakich miejscach w życiu codziennym pobieramy numerki? Kiedy trzymacie je w ręku – co myślicie, czujecie?
- Czy zwróciliście / zwróciłyście uwagę, obok kogo stoicie? Zdążyliście / zdążyłyście porozmawiać, czekając w kolejce do klasy? Czy kolejka i oczekiwanie mogą służyć nawiązaniu relacji? Od czego zależy atmosfera w kolejce?

- A teraz... porwijcie swoje numerki. Jak się z tym czujecie? Co teraz trzeba zrobić, by ustalić kolejność w grupie?
- Kto pilnuje w kolejce tego, by osoby w niej stojące zachowywały swoje miejsce? Jakże uczucia wzbudza osoba, która załatwia swoje sprawy bez respektowania zasad kolejki? Jak byście się zachowali / zachowały w takiej sytuacji? Jak zareagowali / zareagowały? Jak? Od czego może zależeć reakcja Wasza i innych?
- Co można robić podczas stania lub siedzenia w kolejce i czekania? Wyobraźcie sobie, że nikt z Was nie ma telefonu i nie znacie innych oczekujących. Czy czekanie w kolejce może dostarczyć materiału socjologicznego do napisania artykułu o ludzkiej naturze? A o aktualnych nastrojach społecznych czy realiach politycznych? Dlaczego tak? Dlaczego nie?

2. Analiza i interpretacja obrazu (15 min)

Wyświetl na rzutniku lub innym nośniku obraz Andrzeja Wróblewskiego pt. *Poczekalnia I, Kolejka trwa* (1956), wskazując tytuł i autora pracy. Zadaj pytania pogłębiające poznanie dzieła – oto proponowane wątki podstawowe:

- **Co widzicie na tym obrazie? Opiszcie jego elementy.**
- **Kiedy mogła rozegrać się scena, którą widzicie na obrazie?** Czy mogły to być czasy nam współczesne? Co przemawia za tezą, że to obraz oddający realia PRL-u? Czy to oczekiwanie może mieć charakter symboliczny w kontekście danego okresu w dziejach Polski? Może to nie jest zwykła kolejka, tylko czekanie na zmianę systemową? Co przemawia za taką interpretacją? (Warto zwrócić uwagę na bierność, w tym nienaturalną bierność malutkiego dziecka).
- **Gdzie to się dzieje?** Jak myślicie, w jakim miejscu może rozgrywać się ta scena? Czy to miejsce publiczne? Gdzie mogą oczekiwać i staruszkowie, i matka z dzieckiem? Czy to wnętrze realistyczne? Czy rzeczywiście właśnie tak wygląda kolejka w poczekalniach?
- **Jakie są relacje między postaciami?** Czy bohaterowie obrazu wchodzi w jakiegokolwiek interakcje ze sobą? Na czym skupia się ich uwaga? Czy stanowią grupę, czy są odrębnymi jednostkami? Jakże uczucia zdają się im towarzyszyć?

Poczekalnia I, Kolejka trwa, 1956, olej, płótno, 140 × 200 cm,
Muzeum Narodowe w Warszawie

3. Praca z tekstem (15 min)

Scenariusz zawiera dwie propozycje pracy z tekstem źródłowym: lekturę tekstu o charakterze eseistycznym lub wiersza. Można też wykorzystać obie propozycje, pod warunkiem przedłużenia czasu realizacji o kolejne spotkanie lekcyjne.

Wariant A – eseistyka

Przez cały czas trwania pracy nad tekstem praca Andrzeja Wróblewskiego jest wyświetlana na rzutniku.

Rozdaj karty pracy (załącznik nr 2A), czyli fragment eseju dotyczącego malarstwa Wróblewskiego oraz dwa zadania towarzyszące. Wystarczy jedna kartka na dwie osoby. Poproś o cichą lekturę i rozwiązanie zadań w parach.

Uwaga! Jeśli pracujesz z klasą pierwszą albo klasą o niskim poziomie zaawansowania w czytaniu tekstów problemowych, przeczytaj tekst Magdaleny Ziółkowskiej na głos, uprzednio prosząc uczniów, uczennice i osoby uczniowskie, by podkreślali fragmenty, których nie rozumieją. Po przeczytaniu fragmentu wyjaśnij ewentualne wątpliwości lub pytania. Do realizacji zadań zaproś dopiero wtedy, gdy będziesz mieć pewność, że sens lektury zrozumiał jest dla wszystkich.

W zadaniu pierwszym prawidłowo należy podkreślić frazę „samotność w tłumie” (por.: „pozostają w niej samotnymi bytami – nie dbają o siebie wzajemnie, nie rozmawiają ze sobą, nie spoglądają jeden na drugiego”). Jednak niektóre inne opcje warto opatrzyć komentarzem, np. w odniesieniu do „człowiek człowiekowi wilkiem” odesłać do wiersza *Człowiek człowiekowi* Edwarda Stachury, przy „piekło to inni” – do dramatu *Przy drzwiach zamkniętych* Jeana-Paula Sartre’a, a przy historycznym porzekadłe o pięciuset złotych – krótko opowiedzieć o dawnym ustawowym nakazie pracy.

Zadanie drugie można rozwiązać na wiele sposobów, ale warto dbać o spójność logiczną objaśnień dla osób uczniowskich. Monitoruj postępy w pracy nad zadaniem – jeśli zorientujesz się, że czas lekcyjny mija, ale nadal wiele osób nie kończy pracy nad drugim zadaniem, odpowiedz im, by przyjrzały się konkretnej postaci na obrazie i zastanowiły się, jak ona odbiera ten czas.

Na forum klasy propozycjami odpowiedzi dzielą się tylko osoby chętne.

Wariant B – poezja

Rozdaj wszystkim karty pracy z wierszem Stanisława Barańczaka *Pan tu nie stał* z tomu *Tryptyk z betonu, zmęczenia i śniegu* z 1980 roku (załącznik nr 2B) – wystarczy jedna na dwie osoby. Poproś chętną osobę o przeczytanie utworu poetyckiego na głos, ale w sposób szczególny: niech osoba czytająca wstanie i postara się przeczytać tekst dużo głośniej

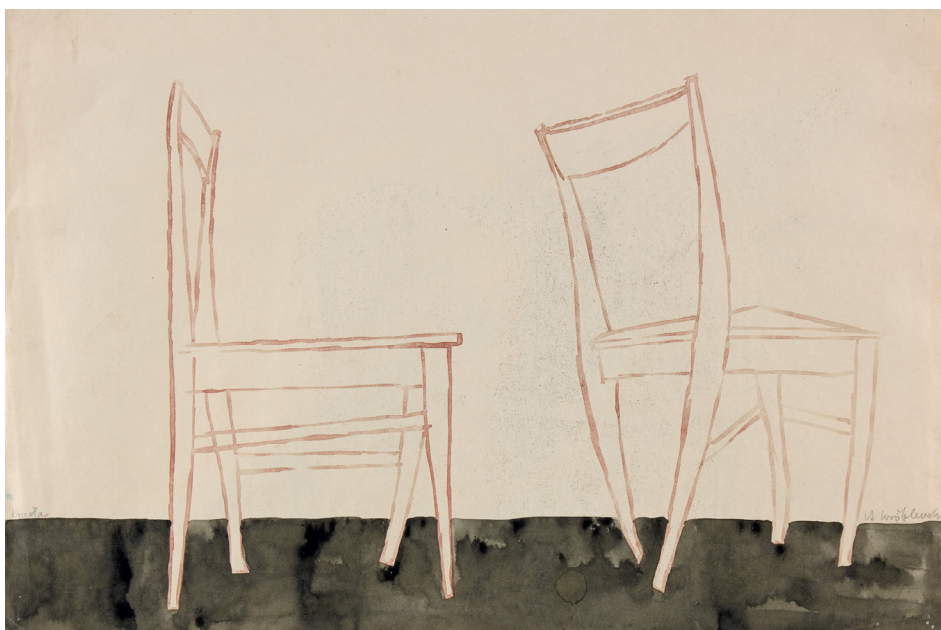
niż zwykle. Następnie poprowadź rozmowę o wierszu, wskazując następujące kierunki rozmowy:

- Kim jest podmiot liryczny? To jedna osoba czy wiele osób? Wskażcie fragmenty, które o tym informują.
- Do kogo jest skierowany przekaz? Dlaczego poproszono o odczytanie fragmentu głośno i na stojąco? Z jaką sytuacją może się to kojarzyć?
- Czy na podstawie tego wiersza można sformułować zasady obowiązujące podczas oczekiwania w kolejce?
- Zwróćcie uwagę na tytuł tomiku wierszy, w którym znalazł się utwór Barańczaka. Czy ten tytuł łączy się z atmosferą w wierszu? W jaki sposób?
- Który środek stylistyczny w utworze *Pan tu nie stał* jest według Was nośnikiem emocjonalnym, informuje o uczuciach przeżywanych przez osobę mówiącą?

Wyświetl na rzutniku dwie inne prace Andrzeja Wróblewskiego – tym razem (*Krzeseła*), [*Krzeseła nr 1120*] i (*Krzeseła flirtujące*). Poproś o stworzenie w parach niedługiej notatki na temat podobieństw i różnic w ukazywaniu sytuacji społecznej, jaką jest kolejka. Chętne osoby poproś o przeczytanie tekstu, który powstał.

Pozwól na różne interpretacje prac, bo być może nie wszyscy zorientują się, że krzesła „flirtują”, może odczytają scenę jako zaczepkę, przepychanie się, kłótnię.

Jakie mogą być interpretacje tych przedstawień krzeseł? Z czym Wam się kojarzą? W jakie wchodziły interakcje i relacje ze sobą? Czy to kłótnia, zaczepka, flirt?

(*Krzeseła*), [*Krzeseła nr 1120*], niedatowana, tusz, papier litograficzny, 30,4 × 42,9 cm, kolekcja prywatna

[Krzeseła flirtujące], niedatowana, tusz, papier,
29,5 × 41,8 cm, kolekcja prywatna

4. Aktywność podsumowująca (5 min)

Poproś uczniów, uczennice, osoby uczniowskie o podsumowanie całej lekcji jednym słowem. Niech każdy przygotuje w myślach jedno słowo, które najlepiej podsumowuje spotkanie wokół obrazu *Poczekalnia I*, *Kolejka trwa* i postawy bohaterów na obrazie Wróblewskiego. To może być emocja, stan, czynność, rzeczownik lub przymiotnik, np.: *bierność*, *poczekalnia*, *izolacja*, *zawieszenie*, *szarość*, *rezygnacja*. Po kilkunastu sekundach zaproponuj szybką rundę po klasie, w ramach której każda osoba doda swoje słowo.

5. Twórcze nawiązanie na kolejnej lekcji (opcjonalne)

Aby przypomnieć i utrwalić omówione treści, na początku kolejnych zajęć wyświetl na rzutniku pracę Andrzeja Wróblewskiego (*Kolejka trwa*), [*Kolejka trwa nr 1283*], ale nie podawaj tytułu. Zamiast tego poproś osoby o przedstawienie rozmaitych własnych propozycji tytułu – od najbardziej oczywistych do tych metaforycznych. Wypowiadają się tylko chętni. Jeśli klasa będzie miała trudności z tym zadaniem, zwracaj uwagę na różne elementy obrazu: ciepłą żółć, brak kontaktu wzrokowego między postaciami, ręce złożone w geście oczekiwania itp.

(*Kolejka trwa*), [*Kolejka trwa nr 1283*], niedatowana, gwasz, papier,
29,5 × 41,7 cm, kolekcja prywatna

Załącznik 1. Numerki do wycięcia

Wytnij numerki wzdłuż przerywanych linii (po jednym dla każdego ucznia lub uczennicy)

TWÓJ NUMER 1 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 2 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 3 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 4 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 5 Proszę czekać na wywołanie
TWÓJ NUMER 6 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 7 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 8 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 9 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 10 Proszę czekać na wywołanie
TWÓJ NUMER 11 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 12 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 13 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 14 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 15 Proszę czekać na wywołanie
TWÓJ NUMER 16 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 17 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 18 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 19 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 20 Proszę czekać na wywołanie
TWÓJ NUMER 21 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 22 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 23 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 24 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 25 Proszę czekać na wywołanie
TWÓJ NUMER 26 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 27 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 28 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 29 Proszę czekać na wywołanie	TWÓJ NUMER 30 Proszę czekać na wywołanie

Załącznik 2A. Tekst źródłowy i zadania

Kamera przebiega po ich zastygłych sylwetkach i znieruchomiałych twarzach. Tak jakby w skupieniu zamarli na chwilę, w oczekiwaniu na coś, co ma się wydarzyć, stojąc obok siebie w świetle zawieszonym w czasie, na skraju nieokreślonej przyszłości. Anonimowi – to bardziej widma niż bohaterowie – na ulicach, skwerach, przystankach, w dworcowych halach i poczekalniach, w niekończących się kolejkach. Choć widzimy ich w wielości, to oni pozostają w niej samotnymi bytami – nie dbają o siebie wzajemnie, nie rozmawiają ze sobą, nie spoglądają jeden na drugiego. W tej grupowej i biernej formie zlewają się ich indywidualności. „Egzystują obok siebie, na przystanku autobusowym” – pisał Jean-Paul Sartre o czekających na Placu Saint-Germain, zwracając uwagę na zbiorowości, które łączy fizyczna bliskość wynikająca z jednoczesnego przebywania w tym samym miejscu. Sartre dostrzegł w nich wielość odseparowań, która staje się zaprzeczeniem wzajemności. „Izolacja jednostki... ujawnia się w izolacji, w której żyją wszyscy, jako tymczasowe zaprzeczenie ich wzajemnych relacji z innymi. Ten człowiek jest izolowany nie tylko przez swoje ciało jakie takie, ale także przez fakt, że odwraca się od swojego bliźniego – który zresztą wcale go nie zauważył” – podkreślał. Zbiorowość autobusowego przystanku nie posiada wewnętrznej struktury innej niż łącząca ją wewnętrzna inność, inność w kolektywnym wymiarze i postaci. Taki hipnotyzujący inwentarz ludzkich fizjonomii – ludzi bez imion i bez właściwości – spotykamy w twórczości Andrzeja Wróblewskiego aż nader często. [...] Pozornie nieproduktywny codzienny czas spędzany na przystanku tramwajowym, w sklepowej kolejce, powszechnie zwanej „ogonkiem”, czy po przydział reglamentowanych dóbr, w pewnych momentach historii zamienia się w czas godności oczekiwania i akceptacji historii dziejącej się właśnie „w swoim czasie”. Staje się czasem dokumentującym i znaczącym.

fragm. eseju Magdaleny Ziółkowskiej *„Wszystko, co minęło, rozegra się na nowo”. Historyczne i artystyczne okoliczności wyjazdu Andrzeja Wróblewskiego do Jugosławii jesienią 1956 roku*, [w:] Andrzej Wróblewski. *Waiting Room*, red. Magdalena Ziółkowska, Wojciech Grzybała, Warszawa – Ostfildern 2020

Zad. 1:

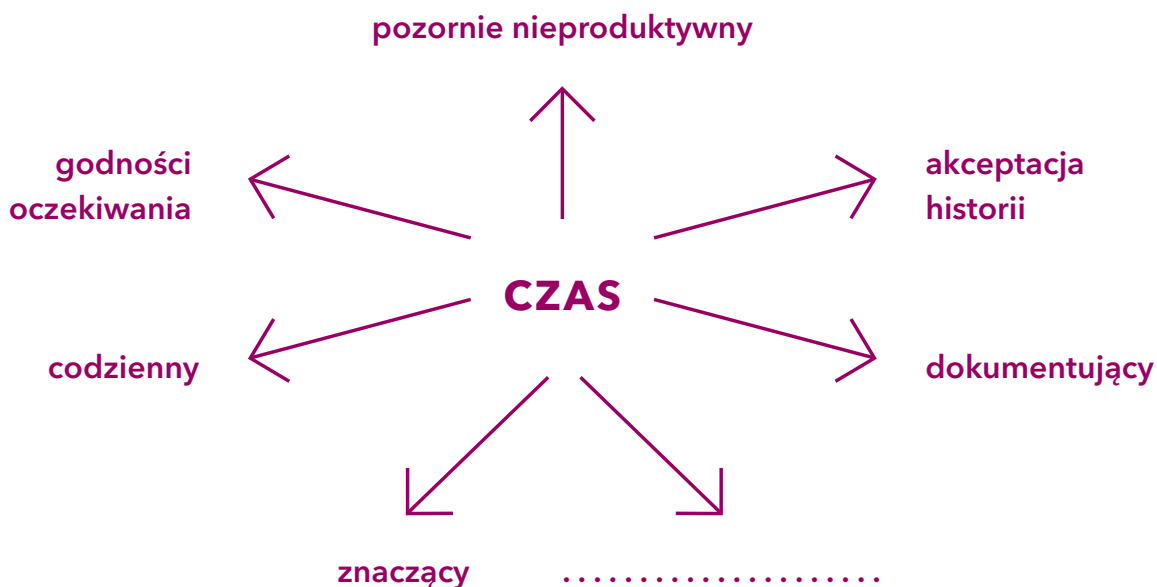
Przejrzyjcie poniższe przysłowia i związki frazeologiczne. Podkreście tę propozycję, która trafnie oddaje stan czekania w kolejce zgodnie z wymową powyższego tekstu. Znajdźcie i zaznaczcie fragment eseju, który wyraża tę myśl.

szczęśliwi czasu nie liczą samotność w tłumie człowiek człowiekowi wilkiem

czy się stoi, czy się leży, pięćset złotych się należy piekło to inni

Zad. 2:

Ostatnie zdania eseju dostarczają wielu określeń dla słowa „czas”, pojęcia kluczowego dla doświadczenia stania w kolejce. Które określenie najbardziej według Was pasuje do obrazu *[Poczekalnia I, Kolejka trwa]* Andrzeja Wróblewskiego? Podkreście je. Możecie też zaproponować własne określenie. Przygotujcie krótkie uzasadnienie wyboru.

Załącznik 2B. Tekst źródłowy i zadanie

Stanisław Barańczak

Pan tu nie stał

Pan tu nie stał,
zwracam panu uwagę, że nigdy nie stał pan za nami murem,
na stanowisku naszym też pan nie stał,
już nie mówiąc, że na naszym czele nie stał pan nigdy,
pan tu nie stał,
panie, nas na to nie stać,
żeby pan tu stał obiema nogami na naszej ziemi,
ona stoi przed panem otworem,
a pan co, stoi pan sobie na uboczu wspólnego grobu,
panie tam jest koniec,
nie stój pan w miejscu,
nie stawiaj się pan,
stawaj pan w pąsach na szarym końcu,
w końcu znajdzie się jakieś miejsce i dla pana.

Tryptyk z betonu, zmęczenia i śniegu, 1980

Przyjrzyjcie się dwóm obrazom autorstwa Andrzeja Wróblewskiego. Czy ukazują oczekiwanie w kolejce w ten sam sposób jak powyższy wiersz? Jakie widzicie podobieństwa, a jakie różnice? Stwórzcie krótką wypowiedź pisemną na ten temat.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....